

Paradicsomnak te szép élő fája

A böjti idő negyedik hetét régi magyar énekkincsünk egyik kiemelkedő darabja kísérelheti végig. A *Paradicsomnak te szép élő fája* (EÉ 365) Pécseli Király Imre (1590?–1641?) verse.

Az igen elterjedt és kedvelt dallamnak messzire és sokfelé nyúlnak az előzményei. Tinódi Lantos Sebestyén 1549-es *Cronicájában* található egy ének *Dávid király mint az nagy Góliáttal meg vívott* címmel: „Siess keresztyén lelki jót hallani, / Ó törvényből hadakozni tanulni, / Az igaz hit mellett mint kell bajt vívni, / Krisztusban bízni.” (RÉ 161) Ennek mellékalakja, variánsa a *Paradicsomnak te szép élő fája* (dallammal először az 1744-es kolozsvári énekeskönyvben), amelynek egy sajátossága vezethet rá dallamunk végső forrására vagy legalábbis inspirációjára. A 3. sor csaknem teljesen egyezik *Tritonius* egyik négyszólamú ódatételének (*Horatius Jam satis terris*) diszkant szólamával, a 4. sor pedig a tenor szólammal.

Az ének legrégebb saffikus dallamaink közül való (rímképlet és szótagszám: a11, a11, a11, a5). Az első három sor mértékét a humanista metrikus formával (– u – – / u u – u –) szemben következetesen módosítja a 3. szótag rövidítése által (– u u – – / u u – u –). Később a 8. szótag is megrövidül; mi már így, ritmikus formában énekeljük (– u u – – / u u u u –). Pécseli Király azonos strófaformájú másik éneke: *Krisztus Urunknak áldott születésén* (EÉ 158).

A dallam eol modusú, kiegyensúlyozott felépítésű. A kezdő dallammag, az *e-fisz-d+g* – mely az első sor hangterjedelme is – sok énekünkével rokon (például EÉ 131, 255, 291). A második sor felemelkedik a kvintig; a harmadik eléri a csúcshangot, a kis szextet. A negyedik, rövid sor a dallam egyetlen kvintlépésével nyugodtan visszaereszkedik az alaphangra.

A *Paradicsomnak te szép élő fája* eredetileg tizenhét versszakból álló passiószöveg, amely Jézus Krisztusnak a kereszten elmondott hét szava alapján épül fel, és az életfa hagyományban gazdag képét bontja ki. Ebből a strófafolyamból énekeskönyvünk öt, modernizált szövegű verset közöl (1–2., 13–14., 17.). Az első strófa adoráció: Isten Bárányát szólítja meg; a második a szenvedéstörténetet foglalja össze. A 3–4. versszak Jézushoz szóló imádság; az ötödik vers hálaadás Istennek.

A dallamra Gárdonyi Zsolt írt orgonaművet 1996-ban, *Karasszon Dezső* orgonaművész kezdeményezésére és neki szóló ajánlással. A *Die sieben letzten Worte Jesu am Kreuz* című, hét tételből álló variációsorozat valóban a bibliai mondatokra reflektál (Lk 23, 34.43.46; Jn 19,26–27.28.30; Mt 27,46). Ennek átdolgozott ötödik tétele megtalálható a német énekeskönyvhöz készült *In Ewigkeit dich loben* című gyűjtemény 1. kötetében is, a 96. szám alatt (*Du schöner Lebensbaum*).